

General-pukovnik
dr ĐOKO IVANOVIĆ

O strategiji ekonomike NOR-a

O strategiji ekonomike NOR-a malo je napisano u referatima, saopštenjima, a još manje je do sada o tome diskutovano i pored toga što je poznato da je izbor strategijskog pravca i cilja često zavisi od mogućnosti materijalnog obezbeđenja, odnosno od uspešnog sprovođenja ekonomske strategije. I to ne samo kod nas. Savremeno opremljene armije u drugom svetskom ratu, sa bogatim materijalnim potencijalima, uslovljavale su strategijska dejstva perspektivnim mogućnostima snabdevanja i sigurnijim funkcionisanjem dotura i evakuacije, zatim se pristupilo poboljšanju organizacija pozadinskih službi, pa čak i reorganizaciji vlada stvaranjem posebnih ministarstava za snabdevanje ovim ili onim oruđima i vojnom operomom itd.

Za naše uslove u eventualnom opštenarodnom ratu važno je proučiti iskustva iz pozadinskog obezbeđenja u NOR-u zbog njihove primenljivosti u razvijanju infrastrukture, u sprovođenju ekonomskih i drugih mera modifikovanih u meri koju diktiraju novi uslovi. Potpuniye teoretsko razmatranje i realnije političke i strategijske odluke biće ako se uvek bude vodilo računa o ekonomskom faktoru, tj. ako se obezbedi da analiza uzajamne veze i uticaja vojne, političke i ekonomske strategije opštenarodnog odbrambenog rata prethodi odlukama.

Nadamo se da će rasvetljavanju mnogih pitanja iz ekonomije, kao i drugih problema na koja utiču njene mogućnosti, mnogo doprineti savetovanje, koje će se uskoro održati, o pozadinskom obezbeđenju na privremeno zauzetoj teritoriji. Biće to prilika da se kritički razmotre saopštenja treće grupe, da se dopune i dalje razrade, što bi bio značajan teoretski prilog kako pozadinskom obezbeđenju u ratu, tako i kompleksnoj obradi relevantnih pitanja ovog simpozijuma.

Na kraju, nešto o strategiji ekonomike NOR-a, što bi trebalo da podstakne i buduće istraživače, a i učesnike savetovanja o pozadinskom obezbeđenju. Strategija ekonomike NOR-a bila je nerazdvojni deo političke i vojne strategije, proisticala iz njih i prožimala se kroz sve etape razvoja NOR-a i, u datim uslovima, na najbolji način doprinosila vođenju i našoj pobedi u NOR-u i revoluciji.

Strategija ratne ekonomike krčila je put praksi i ukazivala na perspektivu daljeg razvoja naše prakse u materijalnom obezbeđenju jedinica i naroda. Ona je ukazivala na izvore snabdevanja i na organizacione forme njihovog stvaranja, kao i na način njihovog prikupljanja i korišćenja. Koristeći se veoma razvijenom praksom zasnovanom na stavovima vrhovnog vojnopolitičkog rukovodstva u raznim krajevima zemlje, u raznim političkim, vojnim, ekonomskim i drugim uslovima, strategija ratne ekonomike dolazila je do novih saznanja, ugrađivala ih u svoje stavove i načela i time neprekidno obogaćivala teoriju i praksu. Od političke i ekonomske procene, kao i od niza drugih faktora, zavisila je i odluka o vrsti izvora za snabdevanje, odnosno o primeni ove ili one političko-ekonomske mere prema licima koja su idejno i faktički pripadala suprotnom taboru.

Koliko je Vrhovni komandant NOV i POJ bio stalno angažovan na pitanjima kako obezbediti materijalnu osnovu fronta, koliko je cenio njen značaj za vođenje borbe, vidi se iz mnoštva njegovih direktiva, naređenja i govora našim jedinicama, organizacijama žena, omladine, svim organima vlasti uključujući najviša rukovodeća tela i organe. Od velikog broja navešćemo samo deo njegovog istupanja na Drugom zasedanju AVNOJ-a, novembra 1943. godine, koji se odnosi na ovu problematiku. On je tada rekao: »Prvi i najvažniji zadatak nacionalnog komiteta u sadašnjem času jeste pitanje oslobođenja zemlje i njegova pažnja mora biti usmjerena uglavnom u tom pravcu. Prema tome, sve za front, sve za pobjedu, ostaje još uvijek vodeća parola. Pitanje prehrane, i uopšte snabdevanje vojske, to je jedan od najvažnijih problema od kojih zavisi uspjeh naše dalje borbe!«

Od široke problematike stvaranja i korišćenja materijalne baze NOR-a, predmet razmatranja u mom saopštenju za ovaj simpozijum posvećen je snabdevanju, tj. njegovoj organizaciji i izvorima, kao i razvijanju službi snabdevanja. Upravo su ta pitanja i bila tokom čitavog NOR-a i revolucije u centru pažnje stratega ratne ekonomike Josipa Broza Tita. Odnosno, rešavanje te izuzetno složene i osetljive problematike delo je Titove strategije — vojne, političke i ekonomske.

Razvoj i organizaciju snabdevanja možemo podeliti u tri etape. Prva obuhvata sistem snabdevanja u partizanskim odredima, druga u jedinicama NOV i PO Jugoslavije, a treća organizaciju i funkcionisanje snabdevanja u JNA, odnosno u završnim etapama rata. Ove tri etape nisu vremenski strogo razgraničene zbog toga što imaju niz zajedničkih karakteristika, jer partizanski odredi, na primer, dejstvuju u svim etapama razvoja oružanih snaga. Međutim, postoje i bitne osobenosti svake etape koje su uticale na organizaciju i razvoj sistema snabdevanja.

Do kraja prve etape rata uglavnom su udareni temelji organizacije snabdevanja u svim narodnooslobodilačkim partizanskim odredima. Stvoren je veliki broj manjih i prostranih slobodnih teritorija, koje se organizaciono i politički učvršćuju i stavljaju sve svoje snage u službu fronta. One su materijalna baza partizanskih odreda za dalje vođenje oružane borbe. Takođe je formiran i veliki broj seoskih i opštinskih, sreskih, okružnih i pokrajinskih narodnooslobodilačkih odbora preko kojih narod čvrsto uzima vlast u svoje ruke. Osnovni izvori snabdevanja bili su dobrovoljni prilozi, ratni plen, front narodnog oslobođenja, kupovina za gotov novac, реквизиција i izrada opreme u sopstvenim radionicama.

I tokom cele druge etape, pored niza drugih elemenata, na strategiju i taktiku NOV i POJ snažno su ispoljavali svoj uticaj i ekonomski faktori. Dejstva NOV i POJ su usmeravana na pronalaženje novih izvora za snabdevanje ne samo njenih jedinica nego i čitavih oblasti. U celini uzev, u stvaranju ratne ekonomike NOR-a razdoblje od formiranja brigada do kraja 1944. godine predstavlja prelomnu i odlučujuću fazu. Od organizacije se zahtevalo da neprekidno obezbeđuje dejstva NOV i POJ, oslanjajući se pri tom na već organizovane slobodne teritorije.

Osnovne karakteristike službi snabdevanja bile su: široka mreža dekoncentrisanih tajnih i dobro maskiranih skladišta ratnog materijala na slobodnim teritorijama; neprekidno stvaranje i proširivanje različitih vrsta radionica, naročito onih u kojima je izrađivano i opravljano oružje; centralizovani sistem snabdevanja na manjoj ili većoj slobodnoj teritoriji; organizovanje lakih, brzo pokretnih komora; ešeloniranje rezervi u blizini položaja jedinica. Izvori snabdevanja bili su isti kao i u prvoj etapi razvoja oružanih snaga, povećani još za dva nova — pomoć od saveznika i konfiskacija imovine narodnih neprijatelja. Snažan razvoj narodne revolucije i njena bliska i očigledna pobjeda demaskirali su pritajene i zaklete nepri-

jateljje. Konfiskacija imovine vršena je, pre svega, kao politička mera pomoću koje je narod uništavao materijalnu bazu svojih neprijateljja.

Službe snabdevanja i njihove ustanove i jedinice objedinjene su u trećoj etapi pod jednim rukovodstvom. To je omogućilo bolje i racionalnije korišćenje transportnih sredstava, raznih radionica, pa i fabrika, radi potpunijeg snabdevanja svih jedinica potrebama za vođenje krupnih i složenih operacija u konačnom oslobođenju zemlje.

Sažeto rečeno, temeljitom analizom sopstvenih mogućnosti u datim uslovima u angažovanju materijalnih potencijala, u daljem širenju materijalne baze narodnooslobodilačkog pokreta u celini i oružanih snaga posebno, strategija ratne ekonomike krčila je put praksi i ukazivala na perspektivu daljeg razvoja. Strategija ratne ekonomike je ukazivala na izvore snabdevanja, na organizacione forme njihovog stvaranja i na način korišćenja.

Služeći se veoma razvijenom praksom, zasnovanom na stavovima vrhovnog vojnopolitičkog rukovodstva, u raznim krajevima zemlje, u raznim političkim, vojnim, ekonomskim i drugim uslovima, strategija ratne ekonomike dolazila je do novih saznanja, ugrađivala ih u svoje stavove i načela i time neprekidno obogaćivala teoriju i praksu. Upravo zbog postignutih uspeha, stalnog usklađivanja potreba i mogućnosti i planskog vođenja ka konačnom cilju, stvoreni su uslovi ne samo za snabdevanje fronta nego i za početak divovske borbe za obnovu porušene i opustošene zemlje. Na čelu te borbe stao je drug Tito — vizionar i graditelj naših pobjeda u NOR-u i revoluciji — na vojnom, političkom i ekonomskom polju.